

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

А. ЧУЙКОВ,

заступник начальника УДСБЕЗ УМВС України в м. Севастополі, ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ України, майор міліції

SUMMARY

The article describes the subject of the crime, the responsibility for which Article 209 of the Criminal Code of Ukraine. Researches of the features of the subject of legalization (laundering) of proceeds from crime, it's terminology, including international experience, thus allowing a certain prospects for improvement of domestic criminal law for this question.

Keywords: money laundering, legalization, the subject of laundering, the subject of crime

* * *

У статті розглянуто питання предмету складу злочину, відповідальність за який передбачена статтею 209 КК України. Проаналізовано особливості предмету легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його термінологічну завантаженість з врахуванням зарубіжного досвіду, що дозволило сформулювати певні перспективи щодо вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства з зазначеного питання.

Ключові слова: відмивання злочинних доходів, легалізація, предмет відмивання доходів, предмет злочину

* * *

В статье рассмотрены вопросы предмета преступления, ответственность за которое предусмотрена статьей 209 УК Украины. Проанализированы особенности предмета легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем, его терминологическая загрузженность с учетом зарубежного опыта, что позволило сформировать определенные перспективы по совершенствованию отечественного уголовного законодательства по данному вопросу.

Ключевые слова: отмывание преступных доходов, легализация, предмет отмывания доходов, предмет преступления

***Постановка проблеми.** «Відмивання» кримінально нажитих коштів є одними з найнебезпечніших злочинів для безпеки держави на міжнародному рівні, тому боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула сьогодні особливої актуальності як у міжнародному просторі так і в Україні [1, с.147].*

Однією з ознак злочину, відповідальність за який передбачена ст.209 КК України є предмет, чітко зазначений в диспозиції цієї статті. Але, враховуючи, що нормативного визначення термінів кошти або інше майно у чинному кримінальному законодавстві не існує, виникає багато питань щодо їх правильного трактування та застосування на практиці.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Науково-методологічною базою використано теоретичні дослідження щодо протидії відмиванню коштів вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, дослідження Беніцького А.С., Бондарєвої М.В., Дах Е., Кернер Х.-Х., Користіна О.С., Міловідова Р.М., Молчанової Т.В., Пономарьова П.Г., Фесенко Є., Чаричанського О.О.

Мета та завдання наукової статті полягає у визначенні предмету легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його юридичних складових, аналіз зарубіжного досвіду з цього питання, що дозволить сформулювати певні шляхи вдосконалення вітчизняного протилегалізаційного, в т.ч. кримінального

законодавства.

Основний матеріал. Предмет досліджуваного злочину визначений законодавцем у ст. 209 КК України як кошти або інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Як зазначає Чаричанський О.О., законодавець не завжди вказує на предмет як на ознаку конкретного складу злочину. У разі, коли на нього немає вказівки безпосередньо у самому кримінальному законі, предмет не є ознакою складу злочину, і, навпаки, тоді, коли він зазначений у самому законі або однозначно випливає з його змісту, злочин є предметним і для його правильної кваліфікації повинен бути встановлений конкретний предмет злочину. Зважаючи на те, що в диспозиції ст. 209 КК України чітко зазначено, що є предметом даного діяння, цей злочин є предметним [2, с.51].

Згідно теорії кримінального права, предметом злочину слід вважати «будь-які речі матеріального світу, із певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у

діях особи ознак конкретного складу злочину» [3, с.78].

Предмет досліджуваного злочину, як і будь-якого іншого, характеризує певна сукупність обов'язкових ознак, а саме:

- фізична ознака: річ матеріального світу, яка має вартість та грошове вираження (ціну) – кошти або інше майно;

- юридична ознака - походження предмета – одержаний внаслідок вчинення суспільно небезпечного, протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Спочатку розглянемо поняття «кошти» та «інше майно». Універсальний бізнес-словник дає такі визначення:

Кошти – акумульовані в наявній і безготівковій формах гроші держави, підприємств, населення й ін. засоби, які легко перетворюються в гроші, що володіють високим рівнем ліквідності.

Майно – 1) матеріальні цінності, речі, що знаходяться у володінні юридичних і фізичних осіб; розрізняють рухоме, переміщуване майно і нерухоме у виді землі і прикріплених до неї об'єктів; 2) майнові права й обов'язки юридичних і фізичних осіб, наприклад спадкоємне майно; майно, що знаходиться на балансі підприємства, відповідальність за охорону майна [4, с.108 і с.118].

Проаналізувавши термін «кошти» та враховуючи відсутність його

нормативного визначення у чинному кримінальному законодавстві, погоджуючись з Чаричанським О.О., для визначення цього терміну ми виділяємо поняття : «грошові кошти», «розрахункові кошти».

Законодавче визначення терміну «майно» наведено у ряді нормативно-правових актів, зокрема, у ч. 1 ст. 139 Господарського кодексу України майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів

Проте, згідно ч. 5 ст. 139 Господарського кодексу України коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства. [5].

Предметом легалізації можуть бути і цінні папери, до яких згідно з Декретом КМУ від 19.02.93 р. «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», відносяться: платіжні документи (акції, облігації і купони до них, бони, векселя (тратти), ділові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки та інші фінансові і банківські документи, виражені у валюті України, в іноземній валюті та в монетарних металах [6].

До предмету досліджуваного злочину можна також віднести і певні документи, що виконують роль грошового еквіваленту (приватизаційні чеки, приватизаційні сертифікати, білети грошово-речової лотереї, поштові марки, транспортні білети, талони на пальне та мастильні матеріали та інші документи, що являють собою обмінну цінність [7, с.30].

Тому ми повністю підтримуємо точку зору А.С.Беніцького, за думкою якого поняттям «майно» охоплюються фінансові кошти, які включають і грошові кошти як в національній, так і в іноземній валюті [8, с.70].

Враховуючи вищевикладене, а також те, що кошти також відносяться до майна, та з метою уникнення зайвого нагромадження у диспозиції ст. 209 КК України пропонуємо у фразі «кошти або майно» залишити лише «майно». Адже виділення окремо коштів не сприяє конкретизації норми, а лише ускладнює її сприйняття.

При порівнянні назви ст. 209 КК України та її диспозиції бачимо, що в назві застосовується термін «доходи», а тексті – «кошти або інше майно». Для з'ясування ступеню тотожності цих категорій необхідно звернутися до тлумачення терміну «доходи». Його конкретизація знайшла своє відображення у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Зокрема, у п.1 ст. 1 передбачено, що доходи – це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, яка може складатися з матеріальної власності чи власності, що виражена в правах, а так само включає рухоме чи нерухоме майно та документи, які підтверджують право на таку власність або частку в ній [9].

В юридичній літературі зазначається, що предметом відмивання доходів фактично можуть бути всі об'єкти цивільних прав (у тому числі майнові права, результати інтелектуальної власності та ін.) за винятком нематеріальних благ [10, с.19; 11, с.285].

Як слушно зауважує Чаричанський О.О., відсутність конкретизації різновидів майна в диспозиції ст.209 КК України, у свою чергу, свідчить про те, що для кваліфікації розглядуваного злочину не має значення, яке конкретно майно в його матеріальному вираженні використовувалося особою при вчиненні злочину. Слід також відмітити, що результати інтелектуальної власності, майнові права, інформація, послуги та права на них мають власний матеріальний зміст, про що свідчить можливість їх оцінки у грошовому еквіваленті. Але слід розуміти, що у реальній дійсності предметом відмивання грошей є не право на майно у власному розумінні, а документи та предмети, що свідчать про наявність такого права.

Таким чином, ні права на майно, ні майнових вигод в абстрактному розумінні цих термінів не існує. Надаючи уявний правомірний стан певному праву на майно, здобутому злочинним шляхом, особа в реальній дійсності проводить відповідні операції з конкретним документом або предметом, що його замінює [2, с.57].

До предмету відмивання не відносяться речі й інші об'єкти, вилучені з цивільного обороту (наркотичні засоби, зброю і т.п.). Зазначене пов'язано з тим, що відчуження таких об'єктів само по собі є протиправним

та кримінально караним відповідно до спеціальних норм Особливої частини КК та не потребує додаткової кваліфікації за ст. 209 КК України.

Таким чином, матеріальна ознака предмету відмивання доходів означає, що ним може бути майно, право на нього та майнові вигоди.

Другою обов'язковою ознакою предмета легалізації є, як зазначалося, його походження. З аналізу цієї ознаки випливає, що для кваліфікації розглядуваного злочину необхідно встановити, що предмет злочину має кримінальне походження – тобто він виник в результаті вчинення діяння, що має ознаки складу злочину відповідно до чинного КК України, за виключенням певних діянь.

Не можна не погодитись з Молчановою Т.В., яка зазначає, що характерною рисою відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, є те, що суспільна небезпека цього діяння визначається головним чином не діями, що виражають об'єктивну сторону складу злочину, а юридично значущими властивостями предмета злочину (заволодіння ним злочинним шляхом), які і обумовлюють кримінальну протиправність цих дій [12, с.52].

У примітці 1 до ст. 209 КК України визначено, що відноситься до предикатного діяння – того, яке передувало легалізації. Ним є суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів..., за яке КК України передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (за винятком діянь, передбачених статтями 212 і 212-1 КК України), або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за КК України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи. Але таке формулювання предикатного діяння здається не досить вдалим. По-перше, вказуючи на дві ознаки предикатного злочину: суспільну небезпечність та протиправність, законодавець, разом з цим, не передбачає ознаку винності і, більше того, таку безпосередньо пов'язану з протиправністю ознаку, як караність. По-друге, суспільно небезпечне, протиправне діяння не завжди є злочином. Отже, передбачене у диспозиції ст.

209 КК поняття «внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння» є більш широким, ніж поняття «злочинне діяння».

Але, зважаючи на те, що діяння, зазначені у примітці, повинні бути передбачені КК України, мова йдеться виключно про злочини. Наведене у примітці 1 до ст. 209 КК України надмірно деталізоване роз'яснення злочину, яке водночас не містить всіх його обов'язкових ознак, вважаємо зайвим. Тому пропонуємо внести зміни до ч. 1 зазначеної норми та змінити «одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння» на «одержаним внаслідок вчинення злочину», а примітку 1 викласти в редакції – «Злочином, що передував легалізації (відмиванню) ...».

Ми повністю підтримуємо думку тих науковців, які вважають, що єдиним і можливим джерелом одержання предмету легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, може бути тільки таке діяння, яке містить ознаки складу злочину. Це пояснюється тим, що: по-перше, оскільки відмивання грошей є злочином масштабів міжнародного рівня – необхідно звертати увагу на положення міжнародно-правових документів, що стосуються кримінальної відповідальності за легалізацію. Так, вивченням Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року, встановлено, що у її назві, статті 1 та інших положеннях використовуються терміни «доходи, одержані злочинним шляхом», «кримінальний злочин, внаслідок якого одержані доходи», «предикатний злочин». Під предикатним злочином, відповідно до пункту 1 статті 6 цієї Конвенції, де міститься перелік дій, пов'язаних з відмиванням грошей, розуміється джерело виникнення предмету легалізації.

Згідно директиви Ради ЄС від 10.06.91 р., оскільки фінансово-кредитні установи використовуються для відмивання прибутків, одержаних від злочинної діяльності (надалі відмивання грошей), міцність та стабільність даної установи та її довіра до фінансової системи в цілому може зазнавати серйозної небезпеки, і таким чином втратити довіру громадськості. Погоджуючись з Чаричанським О.О., викладене наводить на висновок, що формулювання джерела одержання предмету у ст. 209 КК (принаймні, у її назві) як коштів та майна, одержаних злочинним

шляхом цілком відповідає загальній спрямованості, духу міжнародного законодавства з цієї проблеми. А з урахуванням того, що злочин, передбачений ст. 209 КК є конвенційним, зазначене формулювання джерела предмету злочину за ст.209 КК України є єдино правильним і для кримінального законодавства України [2, с.78].

З метою вивчення питання щодо можливості притягнення до відповідальності осіб, що здійснюють відмивання, до засудження винного за первісний злочин, у результаті якого утворилися доходи, доцільно провести порівняльний аналіз положень ст. 209 КК України не тільки зі схожими кримінально-правовими нормами національного законодавства, але і з нормами країн зарубіжжя, які передбачають відповідальність за відмивання грошей. Так, виходячи з положень §§ 1956 та 1957 розділу 18 Зводу Законів США, для притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання грошей вердикт судового органа про первісний злочин є необов'язковим. Аналогічна ситуація простежується і у ФРН, де наявність обвинувального вироку суду у відношенні особи, яка вчинила «предикатний» злочин, не є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання грошей. Так, на думку Х.-Х. Кернера, котрий досліджував § 261 КК ФРН, хоча «вирок, що набрав чинності, звичайно ж, істотно спрощує доказування вихідного кримінально караного діяння, усе ж таки суд, якому належить винести вирок стосовно відмивання грошей, може й без вироку, що набрав чинності, самостійно перевірити й установити ознаки складу злочину за цим вихідним діянням» [13, с.43].

Враховуючи досвід законодавчо-регулювання протидії відмиванню брудних коштів держав зарубіжжя, необхідність їх використання у вітчизняному законодавстві є цілком оправданим та необхідним, оскільки доказом факту злочинного походження майна може слугувати не тільки обвинувальний вирок суду, а й будь-які об'єктивні дані щодо особи, котра здобула доходи. Зазначене підтверджується також міжнародним законодавством, а саме, п. «с» § 2 ст. 6 Страсбурзької конвенції, який визначає, що «усвідомлення, намір і мета як необхідні складові елементи одного з правопорушень, зазначених у цьому пункті, можуть бути встановлені виходячи з об'єктивних,

фактичних обставин справи» [14, с.166].

Підтримку цих положень можна знайти також і у вітчизняному законодавстві. Справа в тому, що злочинність придбання предметів легалізації визначається не наявністю судового рішення про визнання особи винною у вчиненні злочину, а наявністю факту власне злочину, тобто достатніх підстав, які вказують на ознаки злочину, у результаті якого доходи були набуті. Тому підтримуємо позицію щодо визнання придбання майна, яке підлягає легалізації, злочинним не з моменту набуття законної сили вироку суду щодо особи, яка вчинила предикатний злочин, а з того моменту, коли правоохоронним органом будуть отримані відомості, які свідчать про наявність в діянні особи ознак складу злочину.

При цьому слід зазначити, що констатація вчинення предикатного злочину може мати місце лише в двох випадках:

- у випадку порушення кримінальної справи та визначення конкретних підозрюваних (констатація можливого предикатного злочину);
- за наявності обвинувального вироку суду (має місце вчинений злочин).

До моменту порушення кримінальної справи щодо предикатного злочину, тобто до моменту складання та підписання постанови про порушення кримінальної справи та притягненні особи в якості обвинуваченого, в наявності лише особиста думка працівників правоохоронних органів щодо того, чи має відношення певна особа до конкретних діянь, які, на думку цього працівника, можуть розглядатися як протиправні. Лише факт порушення кримінальної справи є підставою для констатування факту щодо можливого вчинення предикатного злочину.

Але слід зазначити, що виключення зі складу предикатних злочинів таких злочинів як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), так і від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, на наш погляд, не відповідає вимогам сьогодення.

Так, вивченням американського законодавства з зазначеного питання встановлено, що підпунктом 7 пункту «с» §1956 передбачено діяння («specified unlawful activity»), пов'язані з придбанням грошових коштів чи іншого майна, які фактич-

но є предикатними до відмивання цих кримінальних доходів (джерелом цих коштів). Цей перелік обліковує понад 140 діянь, зокрема до злочинів, які призводять до виникнення «брудних» коштів відносяться й податкові злочини [15]. Адже, саме у сфері податкової злочинності відбувається розповсюдження «брудних» коштів. З точки зору оподаткування, «брудні» кошти – це не тільки отримані матеріальні вигоди (приховані доходи), отримані злочинним шляхом, але й кошти, які фактично є базою оподаткування, за допомогою приховання яких і навмисно занижуються податки. Сьогодні приховування доходів та ухилення від сплати податків – масове явище. Завищення вартості продукції, яка реалізується, знищення документів, «подвійна бухгалтерія», приховування передавання майна в оренду – все це роблять особи, які намагаються уникнути сплати податків. В результаті ухилення від оподаткування у осіб залишаються кошти, які вони в подальшому намагаються легалізувати. Тому виключення з переліку предикатних ст. ст. 212 та 212-1 КК України, на наш погляд, обмежує коло діянь, які є первинними щодо ст.209 КК України.

В диспозиції ст. 209 КК України не визначений розмір предмету легалізації. Але у юридичній літературі існує позиція про те, що вирішення питання, чи є сума угоди зі злочинним доходом або використання такого майна в господарській діяльності достатньою для притягнення до відповідальності за відмивання, залежить від способу придбання майна чи грошей, від злочину, у результаті якого ці гроші та майно з'явилися, та інших обставин, пов'язаних з учиненням основного злочину [16, с.103]

Підтримуючи точку зору Бенецького А.С., з подібним підходом навряд чи можна погодитися. Перш за все, легалізація протиправних доходів є самостійним злочином, у зв'язку з чим характер і ступінь його суспільної небезпечності не може залежати від іншого злочину. Тому встановлювати розмір майна, що відмивається, слід незалежно від діянь особи, яка його здобула, та їх кваліфікації. Якщо причетна особа здійснює заздалегідь не обіцяну легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, то кваліфікація її діянь не може залежати від кваліфікації діянь суб'єктів, які здобули ці доходи.

Але, якщо при визначенні мінімального розміру легалізації злочинних доходів будуть відсутні чіткі

критерії, то це призведе до свавілля в діяльності правозастосовчих органів, яке може виразитися як у необґрунтованій кваліфікації діянь за ст. 209 КК України та засудженні невинного, так і в необґрунтованому звільненні винного від кримінальної відповідальності за відсутністю в його діяннях ознак складу злочину [17, с.70].

Отже, встановлення у цій статті чітко визначеного мінімального порога відмивання дозволить запобігти надмірній криміналізації та сприятиме впровадженню у життя принципу економії кримінальної репресії. Запропонований підхід дозволить скоротити число звинувачень по найменш небезпечним фактам відмивання. Це дасть можливість працівникам правоохоронних органів зосередити значні сили на боротьбі з найбільш небезпечними, масштабними та організованими проявами злочинного відмивання.

Таким чином, з урахування вищезазначених недоліків чинної редакції ст. 209 КК України, доцільно якнайскоріше приведення її юридичної конструкції у відповідність не тільки міжнародним вимогам сучасного світу щодо протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, а й взагалі з положеннями вітчизняного закону про кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Research on Money Laundering Crime under Electronic Payment Background // Journal of computers, vol. 6, № 1, January 2011 p.p.147-154 // <http://ojs.academypublisher.com/index.php/jcp/article/download/0601147154/2539>
2. Чаричанський О.О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Х., 2004. С.205.
3. Уголовное право Украины: Общ. часть: Учебник / Под ред. М.И.Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тацая. – Харьков: Право, 1998. – 400 с.
4. Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А., Ратновский А.А. Универсальный бизнес-словарь. М.: ИНФРА-М, 1997. – 640 с.
5. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144 із змінами та доповненнями.
6. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю». // Відомості Верховної Ради України. –1993. -№ 17. – ст.184.

7. Матьшевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. – К.: Юринком, 1996. – 240 с.

8. Бенецький А.С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств и иного имущества, приобретенных преступным путем: проблемы квалификации и совершенствование законодательства / МВД Украины, Луганск. Изд-во Ин-т внутр. дел. –Луганск: РИО ЛИВД. 2001. – 352 с.

9. Закон України N 249-IV від 28.11.2002 «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 1, ст. 2.

10. Фесенко Є., Бондарева М.В. Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних незаконним шляхом // Предпринимательство, хозяйство и право. –1999. – Март. – С.19;

11. Пономарьов П.Г. Проблемы противодействия легализации преступных доходов. Изучение организованной преступности: российско-американский диалог: Сборник статей. М.: Олимп, 1997. – 315 с.

12. Молчанова Т.В. Криминологическая характеристика и профилактика легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем : Дис. на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.08 : Москва, 2003. -249с.

13. Кернер Х.-Х., Дах Э. Отмывание денег. – М.: Международные отношения, 1996. – 240 с.

14. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом : Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію (Страсбург, 28–30 верес. 1998 р.) / [упоряд. : М. І. Камлік та ін.]. – К. : Школяр, 1999. – С.166–187.

15. U.S. Code // <http://www.law.cornell.edu/uscode>

16. Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономической деятельности (Комментарий к главе 22 УК РФ). Серия “Закон и общество”. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 384 с.

17. Бенецький А.С. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації): Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. - Луганськ, 2002. – 202с.

18. Міловідов Р.М., Розенфельд Н. Недоліки статті 209 КК України як вади застосування кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. // Право України. -2009. №10. С.206-210.